

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

ויחי תשס"ט

פרשת שבוע

מי המנהיג? עוד על יהודה ויוסף הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

רבים שמים את הדגש בפרשתנו על הברכות שברך יעקב את בניו. בברכות אלה יהודה קודם ליוסף והוא לכאורה מקבל את ברכת המלכות וההנהגה:

"יהודה אתה יודון אחיך ידך בערף איביך ושתחו לך בני אביך: **גור אריה יהודה** מטורף בני עלית כרע רבץ פאריה וכלביא מי יקימנו: **לא יסור שבט מיהודה** ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילו ולו יקהת עמים" (בראשית מ"ט ח-י).
יוסף ובנימין שגם הוא על יוסף יחשב, (בהזדמנות קרובה נעסוק בעניין זה, עיינו כדוגמא שמו"ב י"ט כא) נמצאים רק בסוף הרשימה:

"בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור: וימרחו נרבו וישטמהו בעלי חצים: וישב באיתן קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם רעה אבן ישראל: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאנות גבעת עולם תהיין **לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו**" (שם כב-כו)

עיון בברכת יוסף מגלה, כי יעקב מספר על הבן שהתגבר על כל הקשיים, יוסף הוא מי שמקבל את הברכות אשר אביו קיבל מהוריו והוא גם מקבל את הנזר והמינוי לראש ולקודקוד.

מבחינת המציאות בסוף ספר בראשית, ברור שיוסף הוא המנהיג ויהודה כפוף לו. לכן, גם רש"י מסביר כי ברכת יעקב ליהודה תבוא לידי ביטוי מעשי רק בימי דוד וז"ל: "גור אריה - על דוד נתנבא ... לא יסור שבט מיהודה - מדוד ואילך".
לאורך כל ההתנהלות בפרשה ברור שיוסף הוא בכיר האחים:

א. השבעתו ומינויו על החזרת יעקב לארץ ישראל לאחר מותו.

ב. ברכת יעקב ליוסף ובניו עוד לפני שאר האחים הוזמנו לקבל את ברכתם. התערבותו של יעקב במעמד צאצאי יוסף נובעת מקביעת יעקב כי הם אלו שינהיגו את העם גם בדורות הבאים. כנראה שיעקב קובע זאת כדי למנוע מחלוקות ומאבקים פנימיים אשר עלולים לסכן את עתיד העם. (ברכת יעקב לבני יוסף והכרעתו: "ישמך אלהים פאפריס וימנשה" (שם מ"ח כ) הפכו ל"מטבע של ברכה" שהתקבל על הכל).

ג. קבלת כפל נחלה כבכור.

רק לאחר ההכרעה הכל כך ברורה, מוזמנים האחים כולם אל יעקב ונקבע לדורות מעמדם.

יוסף הוא המנהיג של כל המשפחה - כחלק בלתי נפרד מן המשפחה - ולא כמי שנבחר ודחה את האחרים. יהודה יקבל הנהגה, אבל רק בעתיד.

גם משה רבנו בברכותיו לשבטים ערב הסתלקותו, ממשיך את קביעתו של יעקב - יוסף מקבל את הברכה המרכזית ויהודה לא מקבל הנהגה בפועל או בתואר. משה חוזר על מילותיו של יעקב בקביעת יוסף כבכיר האחים וכמי שנושא את הנזר על ראשו: "תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח וחדו אפסי ארץ" (דברים ל"ג טז-יז).

משה גם מקבע את העדפת אפרים על פני מנשה, כהמשך לקביעתו של יעקב: "והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה" (שם).

אם כך, מתי עברה ההנהגה אל דוד? כיצד הוכרז המהפך?

תפנית זו החלה כאשר הנשים אמצו את מטבע הלשון שטבע משה רבנו והכריזו בראש חוצות:

"הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו!" (כלומר, הרבבות שייכים לדוד ורק האלפים לשאול, שמואל א י"ח ז).

נוסף שגם הפלשתים הכירו בשיר זה כמזמור הכתרה שהרי עבדי אכיש מצטטים:

"הלוא זה דוד מלך הארץ הלוא לזה יענו במחלות לאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו" (שם כ"א יב)

וגם שרי פלשתים בעקבותיהם:

"הלוא זה דוד מלך הארץ הלוא לזה יענו במחלות לאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו" (שם כ"ט ה).

מרגע זה ואילך עתידו של עם ישראל תלוי ביכולת להתאחד מאחורי שני המנהיגים צאצאי דוד ויוסף כפי שהסברנו בשבוע שעבר (בפרשת ויגש).

הבה נתפלל כי האחדות הבאה לידי ביטוי בחיזוק ממשלת ישראל וצבא ההגנה לישראל במלחמתם בירשיהם של הפלשתים-הפלשתינים, תהווה הקדמה להמשך אחדות גם בימי רגיעה.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלבי"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH
5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה ע"ר
רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

ח-יד טבת, בבא קמא דפים ז-יג

סדרי גבייה בתשלום נזיקין, גניבה והלוואה

הרב עופר לבנת

למדנו השבוע בדף היומי מספר סוגיות העוסקות בגביית תשלום עבור נזק. מתוך הסוגיות עולה כי ניתן לשלם לא רק בכסף אלא גם בשוה כסף כמו מטלטלין או קרקעות. גם את הקרקעות יש לחלק לשלשה סוגים: א. קרקע משובחת - עידית

ב. קרקע בינונית

ג. קרקע גרועה - זיבורית

כאשר הקרקע משמשת כאמצעי התשלום בתשלומי נזק המזיק צריך לשלם מהעידית שבנכסיו. מבחינת הסחירות ברור שכסף נמצא במקום ראשון, מטלטלין בשני וקרקעות בשלישי. מבין הקרקעות הסחירה ביותר היא העידית.

הראשונים נחלקו בעיקר בשאלה האם ניתן לדרוש תשלום בכל מקרה על פי סדר זה. לדעת הרמ"ה (הובא בנמוקי יוסף בדף ב עמוד א בדפי הרי"ף) וסייעתו אין זה משנה מה סיבת החיוב, תמיד רשאי הנפגע לדרוש קודם כל תשלום במזומן, אם אין, הוא רשאי להעדיף מטלטלין, רק אם אין מטלטלין הוא יפוצה בקרקע. כך הדין לגבי גביית נזק, לגבי גבייה מגנב או גזלן וגם לגבי גביית חוב. הרמב"ם, מסכים עם הרמ"ה אבל לשיטתו, אין עדיפות לכסף על פני מטלטלין, החייב רשאי לשלם בשוה כסף - מטלטלין גם אם יש בקופתו מזומנים (נזקי ממון ח, י, גניבה ג, יא, מלוה ולוה א, ד).

לדעת הרא"ש (א, ה וכן א, יא) וסייעתו (גם בעלי התוספות שייכים עקרונית לסיעה זו אלא שישנם כמה מחלוקות ביניהם בפרטי הדינים) יש לחלק בין גביית תשלומי נזק, לבין גביית חוב ולבין החזר גניבה או גזילה. בתשלומי נזק המזיק רשאי לבחור באיזה אמצעי תשלום הוא בוחר לשלם. גם אם יש בקופתו מזומנים וברשותו מטלטלין הוא רשאי לתת לניזק קרקע. בתשלום חוב, כיון שהוא קיבל מזומנים אם יש בקופתו מזומנים המלוה יכול לתובעם. רק אם אין, רשאי הלווה להציע מטלטלין. אם אין לו גם מטלטלין אזי הוא רשאי לפרע בקרקע. בהחזר גניבה או גזילה, צריך להחזיר את מה שנגזל או מה שנגנב ואם החפץ נשבר, צריכים הגולן או הגנב להחזיר כלי חלופי או לפצות בכסף, שיאפשר לבעלים לקנות כלי חדש.

השולחן ערוך שילב בין השיטות. לגבי תשלומי נזק (חושן משפט תיט, ה) והחזר גניבה (שמח, ה) פסק המחבר כשיטת הרמב"ם שלכתחילה ניתן לשלם במטלטלין ורק אם אין מטלטלין ניתן לשלם בקרקע. בענין תשלום חוב (קא, א-ב) פסק המחבר כשיטת הרא"ש שלכתחילה חייבים להחזיר כסף, רק אם אין לו רשאי לשלם במטלטלין, ואם אין אפילו מטלטלין יקבל קרקע.

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה - משפטי שאול / הלכה פסוקה.

המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

אופן השמירה הראוי לכתחילה

הרב יואב שטרנברג

לאחר שסיימנו לעסוק ביסודות העקרוניים של חיובי השומר, נתחיל לעסוק בפרטים. הסוגיא הראשונה שנעסוק בה היא השאלה, מהי השמירה הנדרשת מן השומר.

לגבי שומר חנם, הכלל הוא שהכל לפי הפקדון (רמב"ם הלכות שאלה פרק ד הלכה ב - ג), וכל חפץ צריך להישמר כפי הראוי לו.

הגמרא (בבא מציעא מב.) אומרת ש'כספים אין להם שמירה אלא בקרקע'. אמנם, הגמרא שם מסייגת כלל זה, ואומרת,

שם המפקיד הפקיד בערב שבת, כך שאין לשומר זמן לקבור את הכסף בקרקע, אין השומר נחשב פושע אם לא קבר את הכסף בקרקע. על פי עקרון זה כתב התשב"ץ, שאם אדם נתן כסף לחברו על מנת שיעביר את המכס, ונגנב, הרי המפקיד נתן אדעתא דהכי שלא ישמור בקרקע, אלא יעביר עם שאר חפציו, והרי זה דומה למי שהפקיד בערב שבת, שאין חיוב לשמור דווקא בקרקע.

הרא"ש (בבא מציעא פרק ג סימן כא) מביא את דברי הר"י אלברצלוני, שכתב, שרק במקום ששכיחים גנבים ואנשים רמאים, אז צריך שמירה דווקא בקרקע. אבל בימינו, אין צורך לשמור דווקא בקרקע. הרא"ש הוסיף נימוק עפ"י הירושלמי, שאם מפקיד עם שאר חפציו, פטור. הרמב"ן צ"ן, שאין כוונת הירושלמי שכל פעם שהשומר את הפקדון מניח עם שאר חפציו פטור, אלא רק אם הניח במקום שכל אדם רגיל להניח בו את חפציו.

הב"י (חושן משפט סימן קצא) צ"ן שהרמב"ם (הלכות שאלה פרק ד הלכה ד), כתב סתם שצריך להפקיד בקרקע, ולא הזכיר שבימינו הדין שונה, ומכאן שהרמב"ם לא פסק כר"י אלברצלוני. אמנם, המגיד משנה כתב שגם לדעת הרמב"ם, היות שכל השומרים אינם שמים בקרקע, הרי שכל המפקיד, מפקיד על דעת שישמר בדרך הרגילה.

נמצא, שאצל שומר חנם, חיוב השמירה מוגדר כהנחת החפץ במקום המשתמר על פי הראוי לכל חפץ, ועל פי הציפיות של המפקיד. ציפיות אלו תלויות, באופן השמירה המקובל לגבי חפצים מסוג זה.

כהמשך למה שכתבנו, נתיבות המשפט (סימן רצא סק"ד) אומר, שעל שומר חנם אין חובת שמירה על ידי מעשה, אלא רק חובה להניח במקום המשתמר. לדבר זה הוא מביא שתי נפקא מינות: (א) במחנה אפרים (הלכות שומרים סימן לח) כתב, שהשומר אינו נחשב כעובד עבור המפקיד, ולכן אם אחרי שנהיה שומר הפקיד גם הוא חפץ אצל המפקיד הראשון, לא יהיה לו פטור של שאלה בבעלים. (ב) המגיד משנה (הלכות שאלה פרק ז הלכה יא) כותב, ששומר חנם אינו יכול לחזור בו אם קיבל את החפץ לזמן מסוים, אבל שומר שכר, סובר הנתיות יכול לחזור בו כדין כל פועל שיכול לחזור בחצי היום.

לעומת זאת, בשאלת רמת השמירה אצל שומר שכר, שחייב גם בגניבה ואבידה, ישנן שתי שיטות יסודיות בראשונים: התוספות (בבא קמא נז. ד"ה כגון) מקשים, מדוע הגמ' שם אומרת ששומר שכר פטור רק בטענה שהחפץ נגנב על ידי שודד חמוש (-לסטים מזויין) ולא בטענה שהחפץ היה שמור היטב, והגנב היה כשרוני מעבר לרגיל. אחד התירוצים בתוספות הוא: "ונראה לר"י דכיון שחייב הכתוב שומר שכר בגניבה וסתם גניבה קרובה לאונס כדאמרין בהשואל (שם) סברא הוא דבכל ענין שתהיה הגניבה יתחייב מגזרת הכתוב אפילו באונס גמור ואף על גב דבלסטים מזויין דהיינו שבויה דקרא פטר בו הכתוב אף על פי שאין אונסו גדול יותר".

דהיינו, שחיובו של שומר שכר לשמור אינו חיוב של הנחת החפץ במקום המשתמר בלבד, אלא שמירה אקטיבית, על ידי פעולה. אילו השומר היה שומר על החפץ באופן אקטיבי, ברור שגם גנב לא היה יכול לקחת את החפץ, אלא על ידי הוצאתו בכוח מן השומר. נמצא, ששומר שכר חייב גם בגניבה ואבידה, משום שהעובדה שהחפץ נגנב או אבד מראה שהוא לא שמר כפי הראוי לו - שמירה אקטיבית, במעשה. אולם, כאשר החפץ נלקח מהשומר בכוח, זו טענת אונס שבה פטור אף שומר שכר. אליבא דשיטה זו, נחלקו הראשונים מה קורה כאשר האונס לא קרה לחפץ, אלא לשומר, כגון שהוא נרדם או היה חולה. הנמוקי יוסף (בבא מציעא כד. מדפי הר"י) כותב בשם הרמב"ן שאם האונס אירע לגופו של השומר, היות שהוא לא יכול לשמור, הרי הוא פטור. אבל אם האונס הוא בחפץ והשומר שמר כראוי, הרי הוא חייב כפי שהסברנו לעיל. אבל הרשב"א כותב, שאפילו באונס בגופו של שומר - חייב.

שיטה שניה היא שיטת התוספות במקום אחר (בבא מציעא מב. ד"ה אמר), שנגנב באונס פטור. המחבר (חושן משפט סימן שג סעיף ב) פסק כשיטה הראשונה, שרק בטענת לסטים מזויין נפטר שומר שכר, וכן נראית דעת נתיבות המשפט (שם סק"ב) ופסק כדעת הרשב"א, שבאונס בגופו של שומר חייב. אבל הגר"א (אות ד בליקוט) והש"ך (סק"ד) חולקים וסוברים כשיטה השניה.

משפטי שאל

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

Montreal, Canada

מונטריאול, קנדה

תמוז תשנ"ג

כיסוי דוד מים בשבת

שאלה

האם יש היתר לשים מגבות או שמיכות או בגדים על דוד המים החמים בשבת?

תשובה

מיחם העומד על אש מכוסה ובעליו רוצה לשמור על חומו, יכול לכסותו בבגדים, ובלבד שלא יכסה את המיחם כולו, אלא ישאיר בדפנותיו חלק מגולה¹. ובמיחם העומד על פלטה חשמלית יש שמחייבים שלא לכסות את כל המיחם², ויש שמתירים לכסותו כולו³.

¹ א. שו"ע או"ח (סי' רנז סעיף ח): "קדירה... מכוסה בבגדים, אסור, ואם אין שולי הקדירה נוגעים בגחלים ואין הבגדים נוגעים בצדי הקדירה, מותר". והסיבה לכך, שאע"פ שבגדים אינם מוסיפים הבל (עיין שבת מח ע"ב), הרי כאן, הואיל ויש אש מתחת לקדירה, גם הטמנה בבגדים מוסיפה הבל.

ובסי' "מנחת כהן" (קונטרס משמר השבת, ספ"ח) כתב שכוונת המחבר דבעי ב' תנאים הנ"ל, וכן בתשב"ץ (ח"ב סי' קל). ואולם ב"חוט המשולש" (סי' ח) כתב שהרוב נוהגים להקל ולהתיר להטמין ולכסות את כל הקדירה, כשהאש אינה נוגעת בקדירה. ובשו"ת "יביע אומר" (או"ח ח"ו סי' לג) כתב דהנוהג להקל, יש לו על מי לסמוך.

ב. שו"ת "אגרות משה" (או"ח ח"ד סי' עד) כתב שהחלק המגולה צריך להיות ניכר, ולא מספיק שיגלה כלשהו.

² בסי' "שמירת שבת כהלכתה" (פ"א סעיף סה) אסר משום שהבגדים נחשבים למוסיפים הבל, משום שהחום שלמטה קבוע, בשונה מתנור טוח בטיט ששם החום הולך ונחלש.

³ שו"ת "יביע אומר" שם. והטעם, דכל שהוא טוח בטיט, לא גזרינן שמא יחתה. וכן מבואר להדיא ב"אור זרוע" (ח"ב סי' ח), ועיין ב"שער-הציון" (סי' רנז ס"ק מו). ויש עוד טעם להתיר, דחוטי-החשמל שבתוך הפלטה, אוויר מפסיק ביניהם לפחית העליונה של הפלטה, וגם הפחית עצמה מפסיקה בין האש שבחוטי-החשמל לקדירה. וכן כתב בסי' "נתיבי עם" (סי' רנג עמ' ככ).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרײך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א' - ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי השלחן ערוך תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים". מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש !!! שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 400 ₪ במקום 480 ₪